

**SPORT IQTIDORINI ERTA ANIQLASHNING O'ZIGA XOS
XUSUSIYATLARI**

Zuxriddin Nasibovich Boboshev

Toshkent davlat transport universiteti

“Jismoniy tarbiya va sport” kafedrasi dotsenti.

Nshanbayeva Parizod- talaba

Annotasiya. Ushbu maqolada iqtidorli bolalarni sportga saralash muammolari doimiy izlanishi orqali mukammallashtirish va davomiy tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi Sport maktablariga bolalarni saralash, bo'lajak natijalarni prognozlashtirish metodlarining ilmiy asoslanganligi, bolalar sportidan boshlab yuqori natijalar sportiga qadar muhim va ajralmas bosqichlari keltirib o'tilgan.

Аннотация: В данной статье рассматриваются проблемы отбора одаренных детей для спорта, которые требуют постоянного исследования и совершенствования. Представлены научные основы методов отбора детей в спортивные школы, прогнозирования будущих результатов, а также важные и неразрывные этапы от детского спорта к спорту высших достижений.

Annotation. This article examines the problems of selecting gifted children for sports, which require constant research and improvement. It presents the scientific foundations of methods for selecting children for sports schools, predicting future results, as well as important and inseparable stages from children's sports to high-achievement sports.

Kalit so'zlar: bolalar, iqtidor, sport, qobilyat, musobaqa, jismoniy mashqlar, shug'ullanish.

Ключевые слова: дети, талант, спорт, способности, соревнование, физические упражнения, упражнения.

Keywords: children, talent, sports, ability, competition, physical exercise, exercise.

O'zbekiston Respublikasi hududlarida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish dasturining asosiy yo'nalishlari qatorida - ta'lim muassasalari o'quvchilari orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish (seleksiya) va ularni maqsadli tayyorlash vazifalari muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi davrda sportchi shaxsiga nisbatan e'tibor va talablar majmuida bolalar sportidagi iqtidor va malakalarni saralash nazariyasining yuzaga chiqarishga alohida urg'u berilmoqda. Bolalarni sportga saralash nazariyasining boshlanish davri 60-yillar o'rtalarida Rossiya va chet mamlakatlarda boshlanganligiga qaramasdan bugungi kunda eng dolzarb muammolar qatorida o'rin olgan.

Iqtidorli bolalarni sportga saralash muammolari doimiy izlanishi orqali mukammallashtirish va davomiy tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi Sport maktablariga bolalarni saralash, bo'lajak natijalarni prognozlashtirish metodlarining ilmiy asoslanganligi, bolalar sportidan boshlab yuqori natijalar sportiga qadar muhim va ajralmas bosqich sanaladi.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

Bolalarning sportdagi boshlang'ich natijalaridan qoniqish hissi-sport turini to'g'ri tanlanganligi bilan to'g'ri proporsionaldir. Shuning uchun sport turini to'g'ri tanlash qayta - qayta sinash orqali emas, balki o'qituvchi, sport murabbiylari kabi mutaxassislar va keng jamoatchilik tomonidan boshqariladigan jarayondir. Bolalarni saralash va sport orentatsiya masalarida "sportogramma" orqali amalga oshiriladi (alohida sport turining organizmga ko'rsatadigan talablari, iqtidor va qobiliyat).

Qobiliyat - belgilangan faoliyatga nisbatan shartli ehtiyoj, faoliyat bilan bog'liq vazifalar uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni tez egallash natijasidagi samaradorlikdir.

Sport iqtidori - organizmning anatomo-fizologik xususiyatlari bo'yicha jismoniy harakatni oson bajara olish orqali samaradorlikka erishish yo'lida faoliyatga yo'naltirilgan qobiliyatlar birikmasidir.

Sport orientatsiyasi - insonning ma'lum bir sport turi bilan shug'ullanishiga yo'naltirilgan, uning qiziqishi, bo'lajak sport mashg'ulotlaridan qoniqishini prognozlashtirish kabi tadbirlar tizimidir.

Jismoniy tarbiya va sport ommaviylikni rivojlantirish vazifasi mumkin qadar ko'proq bolalarni ushbu faoliyatga muntazam jalb qilinishi bilan bog'liq. Bir qator mualliflar fikrlariga tayanadigan bo'lsak, bolalar va o'smirlar sport maktablarining boshlang'ich sport tayyorgarligi bosqichi vazifalari qatorida o'quvchilarning sog'ligini mustahkamlash, jismoniy rivojlanish darajasini oshirish, ahloqiy burch va irodaviy sifatlarni tarbiyalashga qaratilgan masalalarning ham belgilanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Aksariyat sport maktablarida, aynan boshlang'ich sport tayyorgarligi guruhlarida 10-20% gacha o'quvchilar qo'nimsizligi aniqlandi. Past samaradorlik sabablari sifatida o'quv mashg'ulot jarayonining tashkillanishidagi ba'zi yo'l qo'yilgan xatolar va umuman tarbiyaviy, targ'ibot ishlarning sustligi kuzatildi.

Sport murabbiylarning fikrlaricha ayrim sabablarga ko'ra sport faoliyatlarini to'xtatgan o'quvchilarning aksariyat qismi o'zining boshlang'ich sport ixtisosligida yuqori natijalarga erishishi mumkinligi e'tirof etildi. Sportdan nerasional ketib qolishlar sababini o'quv-mashg'ulot jarayoni va tarbiyaviy ishlarda qo'llaniladigan vosita va metodlardan qidirish lozim. Bundan tashqari sport maktablaridan erta ketib qolishga sabab murabbiy o'quvchilarning kasbiy mahoratidagi nuqsonlar ham ehtimollikdan xoli emas. Sport maktablarning boshlang'ich sport tayyorgarligi guruhida (kurash misolida) ma'lum muddat shug'ullangan va keyinchalik ketib qolgan o'quvchilar orasida (n = 20) o'tkazilgan so'rov natijasiga ko'ra 100% yakdillik bilan shug'ullanish istagi, murabbiy tomonidan e'tibor va guruhda jamoaviy ishlashga bo'lgan ijobiy munosabatlari aniqlanishi bilan bir qatorda asosiy sabab sifatida musobaqalarda qatnashish istagi yo'qligi 25% ni (9-10 yosh) tashkil etdi.

Umumta'lim maktablarning boshlang'ich (1-4 sinf) maktab yoshdagi bolalar o'zlarining xohish-istaklarini imkoniyatlarini ob'ektiv baholashga qodir emasliklari ham aniqlandi, ya'ni ularning asosiy qiziqish sabablari chempion bo'lishlikni (n=78%) tashkil etadi. Bundan tashqari, o'quvchilar sport ta'limining boshlang'ich etaplarida jamoaviy

ishlar, musobaqa, bahslashuvlarning ayrim elementlari, ya'ni jamoaviy faoliyatni baholashga qaratilganligi ularga ko'proq ma'qul keladi. Aynan 9-10 yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda individuallikka xos ish yuritish ma'lum ma'noda o'zini oqlamaydi, chunki bu yoshda asosiy motiv sifatida o'z tengdoshlari va o'qituvchi bilan birgalikda jamoaviy munosabatlar xususiyati ustunligi jihatidan ajralib turadi.

O'quvchilar tomonidan boshlang'ich sport ixtisosligini tanlash, sport mashg'ulotlarida ko'nikmalarni asta-sekinlikda mustahkamlanishi vazifalari samaradorligini ta'minlashda ota-onalarning munosabatlari ham muhim omil sanaladi. Boshlang'ich sport tayyorgarligi bosqichida salbiy uzilish holatlari kuzatilgan o'quvchilarning ota-onalari, sportning shaxs rivojiga, organizmga va kundalik hayot tarziga ta'siri, ahamiyati to'g'risida tizimli ma'lumotga ega emaslar. Eng noxush vaziyatlardan biri oilaviy kudalik turmush vazifalarning farzandlarimiz istiqbolidan ko'ra ahamiyatliroq deb bilishimiz.

Ta'lim muassasalarida, keng jamoatchilik orasida sport faoliyatiga doir maxsus bilimlarni ommalashtirish, bolalar qiziqishlarini shakllantirishga yo'naltirilgan ishlar asosini targ'ibot tashviqot tadbirlaridan tashkil topadi. Amaliyotda asosan jismoniy tarbiya darslari jarayonida qisqa nazariy bilimlar berish orqali, sinfdan tashqari ishlashda, musobaqalarda amalga oshiriladi (yakka tartibda maslahat va ko'rsatmalar). Pedagogik kuzatishlar natijasida muhim jarayonning tizimsizligi uzluksizligi va eng asosiy ilmiy asoslanmagan shakl va metodlar qo'llanilishidagi samarasizlik oqibatida aksariyat boshlang'ich sinf o'quvchilarida sportga bo'lgan qiziqish, intilishlarini tushuntira olmadilar. Ya'ni so'rov natijalarida 77 nafar boshlang'ich sinf o'quvchilaridan faqat 22% sportga bo'lgan munosabatlarni mustaqil izohlab beradilar.

Umumta'lim maktablarining birinchi sinfdan boshlab jismoniy tarbiya dars jarayonida bolalarni sportga saralash yo'llanma berish uchun quyidagi tartibdagi texnologik yondashuv tavsiya etiladi.

1. Umumta'lim maktab, turar joy, mahallalarda faoliyat ko'rsatayotgan turli sport turlariga xos testlar majmuasida 1-4sinf o'quvchilari qobiliyatlarini individual ravishda aniqlash.

2. Yaqin atrofdagi sport to'garaklari haqida batafsil ma'lumotlarni ota-onalarga etkazishi.

3. Jismoniy tarbiya ta'lim mazmunida o'quvchilarni olimpiada sport turlari bilan tanishtirish.

4. 6-10 yosh xususiyatlarida jismoniy qobiliyatlarning tabiiy dinamikasida namoyon bo'ladigan senzitiv davrlarga xos jismoniy sifatlarning rivojlanish xususiyatlarini o'rganish.

5. Sport turlariga xos harakatlarning texnikaviy elementlarini harakatli o'yinlar vositasida o'zlashtirish.

6. Tabiatdan koordinasion qobiliyatlar rivojlangan iqtidorlarni, jismoniy harakat faolligiga nisbatan individual moyillikni aniqlash.

7. O'quvchilar o'rtasida turli sport musobaqalarini tashkil qilish hamda uning natijalarini maktab miqiyosida tahlil qilish.

8. Har bir o'quvchining psixik xususiyatlaridan kelib chiqib, ularni sport o'yinlariga jalb qilishni yo'lga qo'yish.

Maktab amaliyotida mavjud bo'lgan muammolarni o'rganish jarayonida sotsiologik tadqiqot o'tkazildi. Tadqiqot maqsadiga asosan yetuk sportchilarning (2014 - 2019 yillar Osiyo o'yinlari, olimpiada, sovrindorlari, unversiada qatnashchilari) sportga kirib kelishi sabablari o'rganildi.

Respondentlar soni $p = 47$ sportchilarning bergan javoblari tahlilida: - jismoniy tarbiya o'qituvchilari 60%; ota-onalari 18 %; o'rtoqlari 12% -yaqin kishilari 7%; mustaqil 3% etuk sportchilarning sport turini tanlashdagi sabab, oqibatlarini o'rganiladi.

Demak jismoniy tarbiya o'qituvchilari bu vazifalarni yechishga qodir bo'lgan etakchi ta'lim sub'ekti sifatida namoyon bo'lyapti. Masalaga o'zgacha yondashadigan bo'lsak o'qituvchi faoliyati bilan bog'liq jismoniy madaniyat ta'lim tizimi samaradorligi va o'quvchilarning ota-onalari, o'rtoqlari, yaqin kishilari, mustaqil imkoniyatlari orasida ijobiy bog'liqlik (to'g'ri proporsional) mavjudligi sportga saralash faoliyatining texnologik jarayoniga metodologik yondashuv masalalari vujudga kelishi kuzatiladi.

Pedagogik kuzatishlar davomida boshlang'ich sinf o'quvchilarining sport bilan shug'ullanishi istiqbollari (motivasiya) o'rganildi (sportga bo'lgan munosabatlari).

Olingan javoblar mohiyatiga ko'ra ikki guruhga ajratish mumkin:

1. Sport faoliyati motivatsiyasiga bevosita aloqador.

- chiroyli, estetik harakatlardan qoniqish hissi;
- o'zgaruvchan vaziyatlarda o'zini boshqara olishi;
- imkoniyatini ko'rsata olish orqali atrofdagilar e'tiborini qozonish;
- nomdor sportchilarga taqlid qilish.

2. Sport faoliyati motivatsiyasiga bilvosita aloqador.

- chiroyli kuchli sog'lom bo'lish;
- ota-onalar xohishiga ko'ra.

A.S.Puni ma'lumotlariga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarda motivatsiyaning dinamikligi (o'zgaruvchanligi) xususiyati ustunligi bilan ajralib turadi. Statistik ma'lumotlariga ko'ra o'quvchi o'zining shaxsiy istak va ehtiyojlaridan kelib chiqib sport bilan shug'ullanishga jazm qilsa natijalarning o'sish sur'atida ijobiylik va sababsiz ketib qolishlar nisbatan kam sodir etilishi kuzatilgan.

Xulosa shundaki, jismoniy madaniyat ta'lim mazmunida DTS talablari qatorida o'quvchi istaklarini, qiziqishlarini shakllantirish vazifalarini hal qilishda tizimli yondashuv masalasi mohiyatan zaruri shartdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish chora – tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi prezidentining PQ 3031- sonli qarori, 2017 yil, 3 – iyun.
2. Gapparov Z.G. Sport psixologiyasi T., “Mehrigiyo” M.CH.J, 2011, 33 bet.
3. Z.N.Boboshev “Jismoniy tarbiya va sport”(futbol asoslari).O'quv qo'llanma. Toshkent “Lesson Press”:2023-180 b.
- 4.K.B.Muxammadiyev Jismoniy tarbiya ta'limi jarayoni samaradorligini oshirishning dolzarb pedagogik muammolari //“Fan-sportga”. - Toshkent, 2021. 4-son. -53-56 b.